

הדלקת נר חנוכה בתוך הבית בזמן הזה

הקדמה

מצות נר חנוכה - עיקרה הוא ה"פרסומי ניסא" הנגרם כתוצאה מהדלקת הנר, וכדכתב הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ג, ה"א): "ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס".

התקנה המקורית בהדלקת הנר היתה הדלקה בחוץ, על פתח הבית, וכדאיתא בגמרא בשבת (כא ע"ב). זאת, כמובן, משום פרסום הנס לרבים. כן מזכירה הגמרא תקנה חלופית לתקנה המקורית, והיא שבשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו.

ההיסטוריה של עם ישראל, לאורך כל הדורות, רצופה היתה "שעות סכנה", ואנו מוצאים עדויות רבות לכך בכתביהם של פוסקים רבים¹, עובדה זו גרמה לכך שההדלקה תהיה בתוך הבית פנימה. לעומת זאת, בימינו, שזכינו להיות על אדמת הקודש, ודאי שלא שייך מושג זה של שעת סכנה, ועבר ובטל מן העולם. למרות זאת עדיין רבים הם הנוקטים בצורת ההדלקה של שעת הסכנה, דהיינו בתוך הבית.

ה"אור זרוע" בהלכות חנוכה (שכ"ב, ב) שואל על תופעה זו: "והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצרות".

בבעיה זו נעסוק במאמר זה. למעשה נועד המאמר לעסוק ב"לכתחילה" של אופן הדלקת נר חנוכה, מפני שבוודאי גם המדליק בתוך הבית פנימה יצא ידי חובתו במצווה, והשאלה היא האם יצא לכתחילה או שיש להחמיר ולהקפיד בכל תוקף, כל עוד אין שעת סכנה, על הדלקה בחוץ.

בתחילת המאמר נדון בשלושת גדרי פרסומי ניסא הקיימים בנר חנוכה ובדינים העיקריים הקשורים בהם. דיון זה ישמש אותנו כדי להגדיר את הבעייתיות של ההדלקה בפנים מבחינת הפגיעה בפרסומי ניסא. לאחר מכן נעלה שתי בעיות נוספות בצורת ההדלקה המוזכרת, שאינן קשורות לפגיעה בפרסומי ניסא.

1. תוס' בשבת שם, ד"ה "דאי"; ספר התרומות סי' רכח; רשב"א ד"ה "הא דאמרין"; רא"ש סי' ג; ריטב"א ד"ה "דאי"; ר"ן ד"ה "דאי"; טור סי' תרעא; רמ"א שם סע' ז, ועוד.

ראוי לציין שלא באנו במאמר זה לתרץ את המנהג הקיים, למצוא לו סימוכין או ללמד זכות על המחזיקים במנהג זה, אלא באנו רק לבדוק את שורת הדין בהלכה המוזכרת.

שלושת גדרי הפרסומי ניסא במצוות נר חנוכה

שלושה גדרים הלכתיים של פרסומי ניסא ישנם במצוות נר חנוכה. נפרט את שלושת הגדרים ואת מעמדם ההלכתי:

א. פרסומי ניסא למדליק בלבד.

דין פרסומי ניסא זה אינו מוזכר כלל ועיקר בגמרא, אבל הוזכר בצורות שונות בדברי הראשונים והאחרונים. דין פרסומי ניסא זה מצוי במחלוקת אחרונים האם ניתן לברך עליו. המציאות בה חלקו האחרונים היא כאשר המדליק מדליק בתוך ביתו בשעה שכל בני הבית ישנים. ודאי שלכתחילה לכולי-עלמא צריך להשתדל להעיר את בני הבית, אך כאשר אין הדבר בהישג יד - האם יכול לברך על הדלקה זו או לא?

דעת המגן אברהם (תרעב, ב) והחיי אדם (כלל קנד, אות ט) שלא יברך, אך בספר "חמד משה", הובא בשער הציון (תרעב, יז), כתב שכן יוכל לברך אם לא מצוי להעיר את בני הבית.

"חמד משה" הקשה על המג"א מדין אחר, שגם הוא עוסק בפרסומי ניסא למדליק בלבד. דין זה הוא במקרה שהמדליק נמצא בין הנוכרים ואין מצויים שם יהודים. במקרה זה פסק המרדכי (שבת פ"ב, רסז) וכן ריא"ז, הובא בשלטי גיבורים (דף י בדפי הר"ף, אות א) להדליק בברכה. וכך כתב ריא"ז: "ונראה בעיני שאם היה עומד בין הנוכרים, אעפ"י שאין לו בית לעצמו ולא פתח לעצמו, חייב להדליק נר לעצמו, אעפ"י שאשתו מדלקת בביתו², שהרי אין הנס מפורסם אצלו, ואין רואה נר חנוכה לברך עליו בין הנוכרים, אם לא ידליק הוא לעצמו". כן פסק מרן בשו"ע (תרעז, ג) להלכה. המג"א והח"א³ לא חלקו על פסיקתו זאת של מרן בשו"ע⁴. עובדה זו

2. כשאשתו מדלקת עליו בביתו ממילא נראה שיברך רק מדין "הרואה" ולא מדין "המדליק", שהרי בברכת "להדליק" יצא ע"י הדלקת אשתו, אם לא שהתכוון בפירוש שלא לצאת ע"י הדלקת אשתו, שאז יוכל בוודאי לברך גם מדין "המדליק". לשיטת הב"י בסי' תרעז, שלא יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו, בכל מקרה יברך מדין "הרואה".

3. הח"א פסק שם להלכה באות לג, שכאשר אשתו מדליקה עליו אזי בין הנוכרים ידליק, אך ללא ברכה. אבל אם אשתו לא מדליקה עליו - ידליק בברכה.

4. במשנ"ב שם העלה סתירה בדברי מרן למה שכתב בסימן תרעז, ג, ופסק בדין זה להדליק בברכה רק במציאות שהתכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו. נראה שסתירה זו קיימת גם בדברי המג"א, שב-תרעז סתם דבריו כמרן, וב-תרעז גם פסק להדיא כמו מרן. גם בדעתו מחוייבת הכרעת המשנ"ב, כפי שהכריע בדברי מרן, אבל גם לאור דברים אלו כאשר מתכוון

מעמידה את שיטתם לעיל בקושיא, מפני שלדעתם כתבנו שכאשר יש פרסומי ניסא למדליק בלבד לא ידליק בברכה, וכאשר הוא נמצא בין הנוכרים, שזהו פרסומי ניסא למדליק בלבד, דעתם היא שידליק בברכה.

נראה ליישב קושיה זו בשיטת המג"א והח"א בשני אופנים, והם:

א. במקרה שכתבנו, כאשר בני ביתו של המדליק ישנים, מדובר על אדם שמצוי בין יהודים, ונדאי ראה נרות דולקים. מכאן שאצלו, אפילו אם לא בירך מדין "הרואה", התפרסם הנס בעצם ראיית נרותיהם של אחרים, וכבר השתתף בפרסומי ניסא, אף שבפועל לא בירך עליו. במציאות כזו, הפרסומי ניסא למדליק בלבד לא יגרום ברכה לעצמו, שהרי גם למדליק עצמו זהו פרסומי ניסא חלקי בלבד, שכן כבר בעצמו השתתף בפרסומי ניסא בעצם ראיית נרותיהם של אחרים. אולם המדליק בין הנוכרים, שלא ראה כלל וכלל נרות דולקים, על אף שבהדלקתו יש פרסומי ניסא לעצמו בלבד, זהו פרסומי ניסא עיקרי שיגרום ברכה לעצמו, שהרי למדליק לא התפרסם הנס כלל.

ב. מצוות נר חנוכה מתחלקת, למעשה, לשתי חובות המוטלות על המדליק, והן חובת הגברא וחובת המנא, שהיא "חובת הבית", דהיינו חובה על כל בית של אדם מישראל שיהא דלוק בו נר חנוכה. הוכחות רבות ישנן בדבר, ואין המקום להאריך בהן. נבאר רק אחת מהן, והיא מדברי הגמרא בשבת (כג ע"א): "אמר ר' זירא: מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא; בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי". מתבאר מדברי הגמרא, שר' זירא בתור אושפיזא לאחר חתונתו לא היה מדליק בעצמו לפטור את אשתו, כנהוג בשאר מצוות שהבעל הוא הפוטר את האשה במצווה, אלא היתה זאת אשתו המדליקה עליו ופוטרת אותו בהדלקתה. זאת בגלל שהיא השוהה בבית, ובהדלקתה פטרה לא רק את חובת הגברא, אלא גם את חובת המנא⁵. לפי זה יש לבאר את החילוק בין המדליק כשבני הבית ישנים לבין המדליק בין הנוכרים, והוא שבמקרה הראשון חובת המנא נפטרת כבר על ידי בני הבית האחרים, אלו שישנים וכבר הדליקו כאשר לא היה המדליק מצוי בבית, וכאשר הוא מדליק בעודם ישנים, כשחובת המנא נפטרה כבר, חובת הגברא לא יכולה להתקיים כתקנה, מפני שיהא בה פרסומי ניסא למדליק בלבד. לכן במקרה זה מדליק בלא ברכה. אך במקרה השני, שבו מוטלת על

שלא לצאת בהדלקת אשתו, עדיין מדליק בברכה כשהוא בין הנוכרים, ובמציאות זו תהיה קשה קושיית "חמד משה".

5. אמנם גם בנר שבת האשה היא המדלקת ופוטרת את הבעל בהדלקתה, אולם שם הדין נובע מהטעם שהיא כיבתה אורו של עולם, כדאיתא בירושלמי (פ"ב ה"ו), או משום שצרכי הבית מוטלים עליה, כדאיתא ברמב"ם (פ"ה ה"ג). כאן שני טעמים אלו לא שייכים, וממילא כל הסיבה לא תהיה מצד הדלקתה של האשה, שיש עניין שמצד עצמה תדליק, אלא מצד הבית, בגלל שהיא נמצאת בבית, ובכך נפטרת חובת המנא, כפי שמתבאר.

המדליק לא רק חובת הגברא אלא גם חובת המנא - ואף שאין הבית שבו הוא מתגורר שלו, בכל מקרה חלה חובת המנא על המקום בו הוא שוהה, מצד זה שגרים בו יהודים - במקרה זה אף שאין חובת הגברא גורמת ברכה מצד עצמה, יחול עליו חיוב ברכה מצד הצירוף של שתי החובות.

תירוצים אלו שכתבנו מיישבים את שיטת המג"א והח"א, ואין קושיית ה"חמד משה" קשה. ערוך השולחן (תרעב, ז) פסק להדיא כשיטת המג"א והח"א, וכתב: "ואנן בעינן שיהא היכר לאחרים לבד המדליק". כן פסק המשנ"ב (תרעב, יא)⁶. מכל מקום נמצאנו למדים, שפרסומי ניסא למדליק בלבד אינו מספיק כדי שיהא ניתן לברך עליו⁷.

ב. פרסומי ניסא לבני הבית בלבד.

דין פרסומי ניסא זה, בניגוד לדין הקודם שהזכרנו, מופיע בגמרא. שם מבואר שניתן, אמנם, לברך עליו, אך כל זה רק בדיעבד. הדין הנ"ל מוזכר בגמרא בשני מקרים:

א. בשעת הסכנה - כדברי הגמרא בשבת (כא ע"ב): "ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיר".

ב. הדלקה בעליה (שבת כא ע"ב): "אם היה דר בעליה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות-הרבים". את דברי הגמרא במקרה זה ניתן לפרש בשני כיוונים. הפירוש המחודש יותר הוא פירושו של הריטב"א, שמבאר שדין הגמרא עוסק בפרסומי ניסא הנ"ל. וכך כותב הריטב"א⁸: "וסתמא קאמר, אעפ"י שהיא גבוה לבני רשות-הרבים למעלה מעשרים אמה, דבדידיה משערינן, כיוון דלא אפשר אלא בהכ"י". מבואר מדבריו, שבמקרה זה הפרסומי ניסא הוא רק לבני הבית, שהרי בהדלקה מעל עשרים אמה אין פרסומי ניסא לבני רשות-הרבים, דלא שלטא ביה עינא.

כתב הפמ"ג (משבצות זהב, תרעא סוס"ק ה), הובאו דבריו להלכה בשו"ת "שבט הלוי" (ה"ד אר"ת, סי' סה), שגם בהדלקה מעל עשרים אמה איכא היכרא קצת לבני רשות-הרבים⁹. אם כך הרי שניתן להעמיד את המקרה של הדר בעליה גם לפי האוקימתא של הריטב"א, דהיינו שמדובר מעל עשרים אמה בפרסומי ניסא לבני רשות-הרבים, ולא לבני הבית. אמנם הריטב"א עצמו לא סבור כפמ"ג, ומוכח הדבר מדבריו בד"ה "חצר

6. למרות שבשער הציון שם באות יז כתב: "ומכל מקום, מי שרוצה לנהוג כוותיה (דהיינו כ"חמד משה") אין מוחין בידר".

7. לעומת זאת, בשו"ת אגרות משה אר"ח, ח"ד סי' קה, פסק להדיא כ"חמד משה".

8. שם, ד"ה "ואם דר בעליה".

9. וכתב שם ב"שבט הלוי", שכן נראה הדבר בדברי מחצית-השקל תרעא, סק"ו. אך הדבר תמוה ביותר, מפני ששם דחה מחצית-השקל להדיא אפשרות זו.

שיש לה שתי פתחים". שם הוא משווה בין הדר בעליה לבין חצר השותפין, ובה הוא פוסק¹⁰ שלא ידליקו כל בני החצר נר אחד בפתח החצר, אלא כל אחד ידליק בתוך ביתו. במקרה זה ודאי הפרסומי ניסא הוא רק לבני הבית, ומכאן שגם בדר בעליה הבין הריטב"א שהפרסומי ניסא הוא לבני הבית בלבד.

הנימוק לשיטת הריטב"א בדין זה הוא, שלמרות שזהו פרסומי ניסא לבני הבית בלבד, יש להניח את הנרות בחלון. נצטרך לומר שתוספת זו נובעת מהצורך בהשוואת אופן ההדלקה לזה שהיה נהוג בזמן הגמרא, כפי התקנה המקורית, כלומר: כלפי רשות-הרבים. כך מצאנו בהרבה פוסקים, שלמרות שהדליקו בימיהם בתוך הבית, הקפידו לעשות היכרא כדי לדמות הדלקתם להדלקה הנהוגה בזמן הגמרא¹¹.

דברי הגמרא בדר בעליה ניתנים לפירוש שונה מפירושו של הריטב"א, והוא שהעליה שבה עוסקת הגמרא היא מתחת לעשרים אמה. במקרה כזה מדליקים בחלון העליה, שהרי יש פרסומי ניסא לבני רשות-הרבים. לפי פירוש זה אין הגמרא עוסקת בפרסומי ניסא הנ"ל, אלא בפרסומי ניסא לבני רשות-הרבים. כך הבינו רוב האחרונים¹² בדברי שאר הראשונים, שסתמו דבריהם בעניין. הגדיל לכתוב הפ"ח (תרע"א, ה, בסוף דבריו): "ומ"ש מניחה בחלון הסמוכה לרשות-הרבים, דבר ברור הוא שאם החלון למעלה מעשרים אמה, שמניחה על פתח ביתו". כמוכן שדברים אלו הם הפך הסברו של הריטב"א בגמרא.

שני המקרים שהבאנו לעיל מדברי הגמרא עוסקים בפרסומי ניסא לבני הבית בלבד, והדין במקרים הללו שאמנם מברך, אבל רק במצבים שהבאנו לעיל, המוגדרים כדיעבד, ולא לכתחילה. דין נוסף הקשור לפרסומי ניסא זה, שגם בו עסקו הפוסקים - וראוי לציינו, מכיוון שהוא קשור ישירות לבעיית ההדלקה בפנים בזמן הזה - הוא במקרה שלא ניתן להדליק נר חנוכה מבחוץ עקב רוח או כל בעיית מזג-אוויר המעכבת את הנרות מלדלוק. הדין במקרה זה הוא להדליק בתוך הבית, שיש פרסומי ניסא לבני הבית בלבד. כך כתב בדין זה ערוך השולחן (תרע"א, כד): "והנה עתה אין אנו מדליקין בחוץ, ואף שאין סכנה אצלנו, מכל מקום כמעט הוא מהנמנעות, מפני שבכל המדינות שלנו ימי חנוכה הם ימי סגרור, גשם ושלג ורוחות

10. פסיקתו שם היא על דרך "וכן נהגו בכל הארצות האל".

11. כפי שמצאנו שהיה מנהג להניח הנרות בצד שמאל של פתח הבית מבפנים, וכן היה מנהג להדליק על פתח החדר הגדול בבית מצד שמאל. כל זה כדי לדמות ההדלקה לאופן הנהוג בזמן הגמרא - כך הובא בערוך השולחן תרע"א, ט, וכן שם ב-כד.

12. הב"י תרע"א, ה ד"ה "אבל", בהסבר דברי התוס'; הב"ח שם ז, בהסבר דברי התוס'; מחה"ש שם סק"ו; משנ"ב שעה"צ אות מב, בשם הפ"ת.

חזקים, ואי אפשר להניחם בחוץ". מקור דין זה הוא בדברי הריטב"א בשבת (ד"ה "ובשעת הסכנה").

לאור האמור לעיל אנו למדים, שבדין פרסומי ניסא לבני הבית בלבד ניתן לברך מדינא דגמרא, אך זהו רק במצבים של דיעבד ולא לכתחילה.

ג. פרסומי ניסא לבני רשות-הרבים.

דין פרסומי ניסא זה הוא הנדרש לכתחילה בהדלקת נר חנוכה, וכדברי הגמרא בשבת (כא ע"ב): "תנו רבנן, נר חנוכה - מצווה להניחה על פתח ביתו מבחוץ".

השפעת הפרסומי ניסא על המצווה

דין הפרסומי ניסא בכלל ולבני רשות-הרבים בפרט בנר חנוכה - אין הוא תוספת על המצווה או חומרה שיש להקפיד עליה, אלא הוא גדר במצווה, מפני שכל מטרתה של מצוות ההדלקה היא יצירת פרסומי ניסא. ראיות רבות ישנן בדברי הפרסומי ניסא כגדר במצוות נר חנוכה. הטובה שבהן היא ביחס לשיעור הזמן שהנר צריך להיות דלוק, כדי שיתפרסם הנס, וכדברי הגמרא שם: "מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק". ואם מדליק באופן שברור לכל שלא יחזיק הנר כשיעור הזמן הדרוש לפרסומי ניסא התבטלה כל המצווה כולה וחוזר ומדליק, ולחלק מהדעות - בברכה¹³. וכתב על זאת ערוך השולחן (תרעג, טז), שברכתו הראשונה היא ברכה לבטלה, בשל החסרון בפרסומי ניסא.

ראיה נוספת לדבר היא הדלקתו של הסומא, שאינו מברך על נר חנוכה, וכל שכן שאינו יכול להוציא אחרים ידי חובתם¹⁴ במצווה. גם דין זה נובע מהחסרון בפרסומי ניסא בהדלקתו של הסומא¹⁵.

הפרסומי ניסא, מתוך שהוא גדר במצווה, גורר בעקבותיו מצווה נוספת בנר חנוכה אשר נסמכת כולה על הפרסומי ניסא במצווה, והיא: מצוות הראיה. כאמור בגמרא בשבת (כג ע"א): "אמר רב יהודה: יום ראשון - הווא מברך ב' ומדליק מברך ג'; מכאן ואילך - מדליק מברך שתים ורואה מברך אחת". דין זה של הווא נובע

13. פרי חדש תרעב, ב, ט"ז תרעג בסופו. וכן משנ"ב תרעג, כה, ושם בשעה"צ ל. מתבאר מדבריו שם שאם הדליק במקום שוודאי יכבה הנר, כגון במקום שמצויה רוח חזקה, שחוזר ומדליק בברכה. אבל רוב פוסקי דורנו - הלוא הם יביע אומר ח"ד, או"ח נב, ובילקוט יוסף מועדים, עמ' ריח, הלכה א, הגר"מ אליהו, בחוברת הלכות חנוכה, סעיף כט - פסקו מדין ספק ברכות להקל, לא לברך.

14. שערי תשובה תרעה, ג, וכן במשנ"ב שם, ט וערוך השולחן שם, ה.

15. וכתב בד"ן זה ערוך השולחן תרעה, ה: "ויש מי שמגמגם ואומר שסומא לא יברך, ונכון לעשות כן, כיוון דעיקר הפרסומי ניסא היא הראיה, והוא אינו רואה, ולכן נכון ככל האפשר שיתרחק הסומא מלברך".

מהפרסומי ניסא במצווה, וכדכתב האבודרהם בסדר הדלקת נר חנוכה (עמ' קצט, ד"ה המדליק): "ואם תאמר: למה תקנו לברך על ראיית נר חנוכה יותר משאר מצוות? ויש לומר, משום פרסומי ניסא". מצוות הראיה בנר חנוכה נובעת דווקא כתוצאה מהפרסומי ניסא לבני רשות-הרבים, שרק כשנראה הנר לעובר ברשות-הרבים יוכל לברך עליו מדין הרואה, היוצא במצווה - לא על-ידי הדלקתו, אלא על-ידי ראיית נרותיהם של אחרים.

הבעיות ההלכתיות שישנם בהדלקה בתוך הבית בזמן הזה

א. המיעוט בפרסומי ניסא.

ההדלקה בחוץ כלפי רשות-הרבים, כמו שראינו, גוררת בעקבותיה מצווה נוספת בנר חנוכה, והיא מצוות הראיה. לכן מי שמדליק בתוך הבית פנימה, לא רק שממעט בפרסומי ניסא במצווה בלבד, אלא שעל-ידי מיעוט זה הוא למעשה מבטל את האפשרות להשגת מצוות הראיה על-ידי נרותיו, וממילא פוגע בפרסומי ניסא כגדר במצווה. עד כאן היה הפרסומי ניסא גדר בעל ברכה עצמית - ברכת הראיה - ומכאן זהו גדר ללא ברכה עצמית, אלא כלול הוא בברכת מעשה ההדלקה. לאור הדברים הללו מובן מדוע הרבה מן הפוסקים, על אף שבימיהם היו מגבלות על הנחת נר חנוכה מבחוץ, היו מקפידים ומדקדקים ביותר להניח את נר החנוכה לכל הפחות בצורה כזאת, שאמנם גוף הנר יהא מונח בתוך הבית, אבל עדיין יהא היכר גם כלפי רשות-הרבים. וכדכתב הטור (סימן תרעב, בסופו): "כיוון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח, יש היכרא לעוברים ושבים"¹⁶. וכן כתב המג"א (תרעא, ח): "ונ"ל, דאם יש לו חלון הסמוך לרשות-הרבים יניחנו בחלון, דבזה ליכא חשש סכנה"¹⁷.

עניין נוסף מתבאר כתוצאה מהבעייתיות המוזכרת, והוא היווצרותו של מנהג ההדלקה בבית-הכנסת, שנועד למעשה לפצות על המיעוט בפרסומי ניסא. מטרתו של מנהג זה¹⁸, שנוצר במקומות שבהם הפרסומי ניסא לבני רשות-הרבים לא היה אפשרי, להשלים ולפצות על החוסר בפרסומי ניסא שיש בהדלקה בתוך הבית פנימה.

הריב"ש (סימן קיא) מבאר את תפקיד ההדלקה בבית-הכנסת: "כיוון שעתה שיד האומות תקפה עלינו, ואין אנו יכולין לקיים המצווה כתקנה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד - לזה הנהיגו להדליק

16. כן כתב הריטב"א בחידושים, בדף כג ע"ב, ד"ה חצר שיש לה.

17. כן כתב ערוך השולחן תרעא, כד, וכן המשנ"ב שם, לח ובשעה"צ ל.

18. אמנם ישנו טעם נוסף בהדלקה זו, והוא: ההדלקה בשביל העניים והאורחים הגרים בבית-הכנסת, שאין להם אפשרות להדליק נר חנוכה. כך הובא בב"י סוף סימן תרעא בשם הכלבו.

בבית-הכנסת לקיים פרסומי ניסא¹⁹. דברי הריב"ש מדגישים מאד את הבעייתיות שבהדלקה בפנים. הריב"ש מכנה הדלקה זאת כקיום המצווה שלא כתקנה, ולאור זה נוצר המנהג להדליק בבית-הכנסת²⁰, כמו שכתבנו לעיל.

תקנת ההדלקה בבית-הכנסת מפצה, אמנם, על המיעוט בפרסומי ניסא, אך כל זה כמובן מיועד דווקא למציאות שבה צריך את הפיצוי המוזכר, דהיינו שלא ניתן כלל להדליק כלפי חוץ. אבל פשוט וברור הדבר, שבמציאות שניתן להדליק כלפי חוץ, כבימינו, לא תתיר לכתחילה ההדלקה בבית-הכנסת הנהוגה בימינו לבטל את ההדלקה כלפי חוץ ולהדליק בתוך הבית פנימה²¹.

היום, כשאנו עם חופשי על אדמת הקודש, כל ההיתר של "שעת הסכנה" בהדלקה בתוך הבית ודאי שאינו שייך. הגורם היחידי שיש לדון בו בימינו כמתיר את ההדלקה בתוך הבית הוא מזג האוויר, שהרי ימי החנוכה הם ימי סגרור וחורף, דבר שבעיתים מזומנות מפריע לנרות לדלוק. אלא שגם לבעיית מזג האוויר ישנו פתרון, שכבר הועלה על-ידי הפוסקים, והוא נתינת הנרות בתוך מכסה זכוכית ("אקווריום").

ביחס לנתינת הנרות באקווריום מעלה ערוך השולחן (תרע"א, כז) שלוש בעיות: "ואי-אפשר להניחם בחוץ, אם לא להסגירם בזכוכית, וכולי האי לא אטרחהו רבנן. ועוד דבזה לא יהיה היכר למצווה כל כך, וגם לא בכל המקומות יניחו לעשות כך". הבעיה הראשונה שמעלה ערוך השולחן, דהיינו הטירחה בדבר, ודאי שאינה שייכת בימינו, שהרי בימינו הדבר מצוי בהישג יד כל אדם ואין כל טירחה בדבר. הבעיה האחרונה שמעלה ערוך השולחן בדבריו אף היא אינה שייכת בימינו, שאין מי שימנע בארצנו את ההדלקה באקווריום. הבעיה היחידה שיש לדון בה, כפי שעולה מדברי ערוך השולחן, היא שאין היכר מצווה בדבר. אך הדבר תמוה מאד: וכי למה לא יהא היכר מצווה בדבר? ויותר מזה: הרי ערוך השולחן עצמו כתב (תרע"ב, ד) שכן ניתן להדליק בצורה המוזכרת: "נ"ל דמותר להדליק נר חנוכה בעששית, דשפיר מקרי

19. הובא בב"י שם.

20. כן כתב ערוך השולחן תרע"א, כו.

21. למרות שבספר "שבט הלוי", ח"ז, א"ח סי' פד, כתב כדבר הזה, דהיינו שההדלקה בבית-הכנסת תתיר את ההדלקה בתוך הבית פנימה גם בימינו. דבר זה תמוה ביותר, שהרי מדברי הריב"ש המוזכרים, שעליהם התבסס בעל "שבט הלוי", משמע במפורש שכל זה בדיעבד, ולא לכתחילה. גם הוא הרגיש בקושי בדבריו, ולכן סיים: "כנלענ"ד על כל פנים ללמד זכות".

ראיה²². דבריו אלו ודאי סותרים למה שכתב בסימן תרעא, ומהם מתבאר שאין כל בעיה של היכר מצווה בדבר.

לפי הדברים הללו נראה שאין כל בעיה בהדלקה במכסה הזכוכית האקווריום, ועל-ידיה ניתן למנוע את בעיית מזג האוויר.

לאור כל האמור לעיל ראינו שישנה בעיה בהדלקה בתוך הבית מצד מיעוט בפרסומי ניסא, על כל השלכותיה, ושלמעשה אין כל מונע בימינו לקיים את ההדלקה כהלכתה - דבר המעמיד בצ"ע גדול את כל מנהג ההדלקה בתוך הבית, שנפוי בינותינו.

ב. השתמשות לאור נרות החנוכה.

נרות חנוכה - אסור להשתמש לאורם, וכדברי הגמרא בשבת (כא ע"ב): "כבתה - אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה". כן נפסק להלכה בשו"ע (תרעג, א).

הגמרא שם, ביחס לשעת הסכנה, כותבת: "ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. אמר רבא: צריך נר אחרת להשתמש לאורה". רש"י שם על דברי רבא כותב: "צריך נר אחרת, דאי לא - לא הוי היכר". כלומר: מטרתו של הנר הנוסף היא להוות היכר לכך שר נרות חנוכה הוא נר של מצווה, ולא נר של חול.

ה"ן (דף ט ע"ב בדפי הרי"ף, ד"ה תנו רבנן) כותב: "נראה לי, דנהי דרבא מודה דאסור להשתמש לאורה - וכיוון שכן פשיטא דצריך נר אחרת - הכא הכי קאמר, דאף על גב דבשעת הסכנה, כיוון דמניחו על שלחנו, על כרחו משתמש לאורה, אפילו הכי צריך נר אחרת לעשות הכירא בדבר". מדבריו אלו של ה"ן מתבאר שבהדלקה בתוך הבית עובר למעשה על האיסור להשתמש לאור הנרות, אלא שבשעת הדחק, דהיינו שעת הסכנה, הותר הדבר. תפקידו של הנר הנוסף, לפי ה"ן בהסבירו את דברי רש"י הנ"ל, הוא להוות היכרא שהנר הוא של מצווה בלבד, אך אין הוא פוטר את הבעיה של ההשתמשות בנר, שהיא בלתי נמנעת, אלא שהותרה במצב זה בגלל שעת הדחק²³.

ההדלקה בימינו בתוך הבית פנימה יוצרת, אם כן, בעיה של השתמשות לאור נרות החנוכה, דבר שנאסר מדינא דגמרא, ואין לו כל היתר בימינו, שוודאי היום אין המציאות עונה להגדרת שעת הדחק. אמנם נכון הדבר, שבימינו, שהחשמל מצוי

22. ושם מוכיח זאת מהדין של ערווה בעששית, שאסור לקרוא קריאת-שמע כנגדה, כדאיתא בברכות כה ע"ב, וכן נפסק בשו"ע עה, ה. ממילא ודאי ראייה דרך עששית מקרי ראייה, ולכן ודאי שגם יהא היכר מצווה בדבר.

23. בשעת הדחק הותר הדבר אפילו במציאות שאין לו נר נוסף, אלא רק נר אחד, שגם אז ידליק את הנר האחד בתוך נר חנוכה. כך כתב במג"א תרעח, ג, והוסיף שם שאם יוכל לכתחילה להיזהר שלא להשתמש לאורו, שוודאי שיש לו להיזהר בזה.

בבתיים, ההשתמשות לאור הנר היא פחות משמעותית, אבל עדיין ישנה הנאה כל שהיא מאור נרות חנוכה; כל שכן בימים שבהם מספר הנרות רב, וכל שכן לדעת הפוסקים כרמ"א (תרי"א, ב, כרמב"ם) שכל אחד מבני הבית מדליק.

ג. דין חשדא בימינו.

הגמרא בשבת (כ"ג ע"א) כותבת: "אמר רב הונא: חצר שיש לה ב' פתחים צריכה שתי נרות. אמר רבא: לא אמרן אלא משתי רוחות... לעולם משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פתחא לא אדליק, בהך פיתחא נמי לא אדליק". זהו דין חשדא בנר חנוכה. דין זה נאמר בשני פתחים באותה חצר, וכל שכן אם יש פתח אחד ובו לא נראה הנר, שישנו חשדא.

במציאות של ימינו, שישנם רבים שמלאם ליבם כן לקיים את המצווה כהלכתה ולהדליק הנרות כלפי רשות-הרבים, אם בפתח הבית ואם בחלון, ממילא אותם המדליקים את נרותיהם בתוך הבתים, נראה שיש ביחס אליהם חשדא דבני מתא, שמא לא קיימו המצווה, שהרי בפתחם אין כל נר²⁴.

לאור האמור לעיל אנו רואים בעיה נוספת בהדלקה בימינו בתוך הבית, מצד דין חשדא, וזאת מכיוון שבחלק מפתחי הבתים כן נראים נרות חנוכה, וממילא באותם הפתחים שאין נראים בהם הנרות, אפילו שמדליקים בפנים - דבר שאינו ידוע לעובר ברשות-הרבים - ביחס אליהם קיים דין חשדא.

סיכום המסקנות ההלכתיות ביחס להדלקה בתוך הבית בימינו

במאמר זה דנו למעשה בשלוש בעיות הלכתיות שיוצרת ההדלקה בתוך הבית בימינו, והן:

א. מיעוט בפרסומי ניסא וביטול הפרסומי ניסא, כגדר עצמאי במצווה, הגורם ברכה לעצמו.

ב. השתמשות לאור נרות חנוכה.

ג. דין חשדא, הנוצר כתוצאה מההדלקה בפנים.

הבעיות המוזכרות הינן בסיסיות ביותר ביחס לגופה של ההדלקה, ולכן נראה שיש בעייתיות הלכתית גדולה ביותר להדליק בימינו בתוך הבית. מאידך גיסא, עניין גדול יש בהדלקה כלפי רשות-הרבים. נוסף לזאת הרי המציאות בימינו מאפשרת בניגוד לדורות הקודמים את ההדלקה כלפי חוץ בקלות רבה, ללא כל טרחה

24. ואף על פי שהרמ"א, בסוף סימן תרע"א, כתב שכאשר מדליקים בפנים לא שייך דין חשדא, כל זה דווקא כאשר כולם מדליקים בפנים, כמו שמדוייק שם בדבריו, אבל במציאות בימינו, שחלק מהאנשים מדליקים כלפי חוץ, הדר דין חשדא לדוכתיה.

מיוחדת. עובדה זו ודאי מוסיפה לצורך ולחיוב שיש בהדלקה הראויה, דהיינו בחוץ כלפי רשות-הרבים.

ספרות הפוסקים, ובהם גם תשובות של כמה מפוסקי דורנו, משופעת, אמנם, בהרבה תשובות, שבהן יש סינגור על המדליקים בפנים²⁵. למרות כל זאת וכפי שהתבאר במאמר זה, ראוי לכל אדם החפץ ביקרו של מלכו של עולם ושקידוש שם שמים עומד לנגד עיניו, להקפיד על הדלקה כלפי רשות-הרבים ולקיים מצווה זו כהלכתה.

25. למרות זאת, בכל התשובות והפסקים של פוסקי הדורות האחרונים, גם המגינים על מנהג ההדלקה בפנים, תמיד מודגשת חשיבות ההקפדה על ההדלקה כלפי חוץ. כך הובא בחידושי הר צבי על מסכת שבת, כא ע"ב; בשו"ת ישכיל עבדי ח"ז, סי' מב; במכתב של הגר"ע יוסף שהובא בספר ילקוט יוסף, מועדים, עמ' רלא הערה ג; בשו"ת שבט הלוי ח"ז, סי' פד; בספר "עשה לך רב" ח"ז, סי' מב ועוד.